

ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱԴԻՄԱՆԿԱՐԸ ՀԱԿՈՒ ՄՆՁՈՒՐՈՒ
ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐՈՒՄ

ԱՐԾՐՈՒՆ ԱՎԱԳՑԱՆ

Հոդվածում առաջին անգամ անդրադարձ է կատարվում Հակոբ Մնձուրու երկու պատմվածքներին, որոնք մեր գրականագիտության կողմից երբևէ չեն ներկայացվել ընթերցողներին:

Մնձուրին միշտ կրկնել է, որ իր կենսագրությունը իր գործերն են: Եվ իրոք, նրա բոլոր պատմվածքներում ներկա, մասնակից կամ գործող անձ է ինքը՝ Մնձուրին: Այդ իրողությունը հատկապես տեսանելի է քննարկվող երկու գործերում, որոնցից մեկը վերնագրված է «Բանաստեղծը», իսկ մյուսը՝ «Բանաստեղծը և դրամը»: Առաջինում գրողը ներկայացնում է «դարեր առաջ ապրած» բանաստեղծին, որն իրականում հենց ինքն է, և որի վկայությունն են այն բոլոր վերագրումներն ու պատկերները, որ նա ուղղում է առ այդ «բանաստեղծը», բայց որոնք քաղված են հենց Մնձուրու պատմվածքներից: Երկրորդ պատմվածքում գրողը ներկայացնում է մի «դեպք»՝ բանաստեղծ-մարդու փողոցում հինգ ոսկինոց թղթադրամը գտնելը, որը նա այդպես էլ չի կարողանում ծախսել, քանի որ հոգսերն ու կարիքներն անբավ են, և այդ դրամով ոչ մի խնդիր չէր լուծվելու:

Մնձուրին երկու պատմվածքներում էլ բարձրացնում է մարդկային ազնվության և գեղեցիկի գաղափարներ՝ դրանցով ցույց տալով արվեստագետ և բարոյապես բարձր մարդու իսկական էությունը:

Բանալի բառեր – Մնձուրի, բանաստեղծ, ինքնակենսագրական, գյուղ, արվեստաբան, հուշ, կենդանագրել, պատմվածք, գուլպա, փողկապ, փուռ, գրել, ժողովուրդ, գաղափար

Հակոբ Մնձուրու ամենագրավիչ և խոհերի մոդո գործերից մեկը «Բանաստեղծը» պատմվածքն է: Այդ **բանաստեղծը** հենց ինքը՝ Մնձուրին է: Պատմվածքը շարադրված է երրորդ դեմքով, բայց իրականում այն թեմատիկ և գեղագիտական հեղինակային ինքնաբնութագիր-ինքնակենսագրություն է, թեև Մնձուրին գրում է, որ խոսքը «դարեր առաջ» ապրած «բանաստեղծի մը» մասին է: Նույն նախադասության մեջ Մնձուրին նշում է, որ «Արեւելքի մէկ երկրին մէջ» էր ապրում այդ բանաստեղծը՝ ընթերցողին կողմնակիորեն հուշելով հենց իր ապրած աշխարհատեղանքը, որին հաջորդում են շատ ստույգ «տեղեկություններ» և հավաստի փաստեր՝ կապված իր անձի և գրականության հետ՝ բանաստեղծի գործերի «հազուադիւս օրինակներին մէջ ամփոփած ըլլալուն»,

այդ քերթվածները «շատ քիչերին» հայտնի լինելուն և այլն, բայց ահա՝ «չկար մեկը, որ կարդացած չըլլար» նրա արձակը, որոնցով և «կը կախարդէր իր ընթերցողները»: Հանրահայտ է, որ Մնձուրու գրեթէ բոլոր գործերն իր անձնական կյանքի, տեսածի ու ապրածի, իր բառերով ասած՝ «անհամար այլազան» պատմություններն են: Հայտնի է նաև, որ Մնձուրու պատմվածքներում սփռված են գրողի կենսագրական բազում վկայություններ, և հենց սա նկատի ուներ գրողը, երբ գրում էր. «Իմ կենսագրութիւնս՝ իմ գործերս են»: Մնձուրին վերոնշյալ իր այս գործով տալիս է ևս մեկ կենսագրական փաստ, այն է՝ արձակ գործերից գատ ինքը գրել է նաև բանաստեղծություններ (որոնց մի մասի «փշրանքներին» կարելի է հանդիպել նրա տարբեր պատմվածքներում): Եվ ուրեմն ստացվում է, որ չի բացառվում Մնձուրին սկզբում բանաստեղծություններ է գրել, որոնք մեզ չեն հասել, քանի որ հայտնի է՝ նրա շատ գրություններ այրվել կամ կորել են Սկյուտարի երկու հրդեհների ժամանակ, մյուս կողմից այնպիսի զեղումնային ու քնարական խառնվածք ունեցող մեկը, ինչպիսին Մնձուրին էր, ինչպէ՛ս կարող է բանաստեղծություններ գրած չլիներ գոնէ իր համար՝ անընդհատ կուտակվող հույզերից ու մտքերից, իր բառով ասած՝ «պարպուելու» համար:

Դառնանք այն թեմաներին ու պատկերներին, որոնց մասին գրել է պատմվածքի «հերոս» **բանաստեղծն** իր «պատմութիւններում»: Այդ գրությունները, ինչպես գրում է Մնձուրին, վերաբերում էին վաչկատուն ցեղերին, որոնց մեջ ապրել էր ինքը և ճանաչել նրանց «աւազակութիւնները», պատմում էին նրանց զարհուրելի ու դարանակալ «յարձակումներու» մասին (հիշենք այդ թեմայով գրված Մնձուրու «Հուղկահարը» պատմվածքը), ներկայացնում մարդկանց շաբաթներ տևող ճամփորդությունները (հիշենք Մնձուրու «Ըստանպուր»): Բանաստեղծը «ամենասիրուն բաներ կ'ըսէր բնութեան վրայ, կենդանիներուն վրայ», գրում էր բզեզի մասին, որ «վիատիլ չի գիտեր», մի այլ անգամ պատմում, թէ ինչպես (հիշենք Մնձուրու «Մուտք» գործը) «... օր մը հորթ մը... գիւղին նեղ փողոցէ մը դուրս կուգայ, մանր-մանր կ'առաջանայ, կ'անցնի ցորենի արտէ մը, երկրորդ մը կը մտնէ, անոր մէջէն ալ կ'անցնի, երրորդի մը թումբը կանգ կ'առնէ, ու որպէս թէ մտուրին առջեւը ըլլայ, կը սկսի ուտել կանաչ հասկերը որ կը թաղեն արդէն իր հասակը»: «Հէ՛ յ...» կը պոռայ իր բոլոր ձայնովը անդապահը... «հէ՛ յ... հորթը արտը կ'ուտէ, չէ՛ ք տեսներ»¹: Այստեղ կիսատ թողնելով բանաստեղծի գրածից կատարված մեջբերումը՝ շարունակության համար դիմենք Մնձուրու «Մուտք» գործին, որը ճիշտ և ճիշտ համընկնում է **բանաստեղծի** գրածի հետ. «Հէ՛ յ... կը պոռայ նորէն անդապահը գիւղին տուններուն ուղղութեանը... որո՛ւն է հորթը որ թող տուեր են, հորթը արտը կ'ուտէ» (էջ 23):

¹ **Հ. Մնձուրի**, Մենք, Անթիլիաս, 2018, էջ 268 (այսուհետ այս գրքից մեջբերումների էջերը կնշվեն շարադրանքում):

Նույնը չէ՞, ինքը՝ Մնձուրին չէ՞, մի քանի բառերի տարբերությամբ նույն Բանաստեղծ – Մնձուրին, որ երկու գործում էլ, մեկ որպես թե բանաստեղծը, մեկ էլ որպես ինքը շարունակում է նույն պատկերը կերտել և գրել. «Հորթը որ շատ լաւ կը լսէ, չլսել կը կեղծէ ու կը շարունակէ ուտել: ... հորթը գիտնալով հանդերձ, որ իրեն համար է, մանր-մանր կ'առաջանայ ցորենի հասկերուն մէջէն, ու կը շարունակէ իր ուտելը, հոգը անգամ չընելով, խորհելով որ ինչքան ուտէ՝ շահ է իրեն համար» (էջ 268):

Բանաստեղծը, ուրեմն՝ Մնձուրին, «օր մը կկուռի մը մասին կը խօսէ», «օր մը» «կպատկերէ» «...երկու կիները, դէմի բարակ ճամբէն գուլպայ հիւսելով ու շաղակրատելով այգիները աշխատելու իջնող հարսերին», նապաստակին, որ «երաժիշտ չէ կկուռի պէս», և կարող է «պռռալ». «Ալ հերիք է, իլացանք ամենքս ալ՝ Ի՞նչ կը հասկանաս այդ երգէդ, իմաստ մը ունի՞, դուն կը հանիս, մենք ալ կը հիանա՞նք, կը հանինք, քու կանչածիդ... այո՞» (էջ 268), աղվեսին, «որ նույնպէս արուեստագէտ չէ», կարող է խորհել աշխարհի բաներուն ունայնութեանը, աշխարհի կարգերուն վրայ, ու մտքով կ'որոնէ աւելի արդար, արժանավայել կարգ ու սարք մը գտնելու» (էջ 268): Բանաստեղծն իր ստեղծած «կենդաններնով» արտահայտում ու պատկերում է մտածումներ, զգացումներ, որոնք թեև մարդկային են, բայց վերագրվում են ոչ ասուններին: Այսպէս շարունակ, այսպէս բանաստեղծորեն, որոնց շատ ավելի ծավալուն պատկերումներին մենք հանդիպում ենք Մնձուրու տասնյակ այլ գործերում: Եվ ուշագրավը, որ ինքնաբնութագրական արժեք ունի, ցանկալի ամեն մի իսկական արվեստաբանի ու գրողի համար: Բանաստեղծը «կը խօսէր» «...այնպիսի եղանակով մը որ **ընթերցողները իրենք զիրենք այդ այգիներուն, ձորերուն, լեռներուն մէջ կը կարծէին, գիտէին թէ հիմա ձեռքով պիտի բռնէին, շօշափէին պատմածները**» (էջ 268) (հոդվածում բոլոր ընդգծումները մերն են Ա. Ա.): Այս ամենով հանդերձ՝ «ժողովուրդը որ կը կարդար այս ամենքը, չէր ճանչնար թե ո՞վ էր այդ բանաստեղծը...»: Ու ամենակարևորը, այս անգամ Մնձուրի-մարդուն վերաբերող, որը ինչ-որ չափով լրացնում է նրա դիմանկարի այն բացը, որ մենք ունենք Մնձուրու կենսագրականի առումով. «Ու ոչ ոք գիտեր թէ արեւին մէջ այրած, սեւացած դէմքով, նիհար, կարճահասակ մարդ մըն էր ան, հին, մաշուած զգեստով, որ զաւակներ ուներ, օրավարձով կ'աշխատէր, ու կը բնակէր տնակի մը մէջ, եւ թէ կը գրէր այս բոլորը մատներով որ կարծրացած էին բանուորի աշխատանքէն» (էջ 269):

Մնձուրին բազում գործերում գրում է իր գործունեության, այս կամ այն դեպքին իր ներկայության կամ մասնակցության մասին, բայց ոչ մի տեղ չի նկարագրում իր արտաքինը: Այս իմաստով «Բանաստեղծը» պատմվածքը բացառություն է: Եվ մենք այստեղ է, որ նորից ճանաչում ու մեջբերում ենք «Արեւելքի մէկ երկրին մէջ» ապրող փռապան ու հացավաճառ (ուն 1914-ին թուրքերը հացագործ-զինվոր դարձրին), հարդ, զարի, փռոտ ածուխ ծախող, «դազգյահտար», իսկ կյանքի վերջին

տասնամյակում Ստամբուլի Մր. Հարություն եկեղեցու մոմավաճառ Հակոբ Մնձուրուն՝ ճակատագրից զարկված բանաստեղծ ու արձակագիր հայ մարդուն, որի չորս զավակները՝ Նուրհանը, Մարանիկը, Անահիտը, իննամյա Խաչուն, կինը՝ Ողիտան, իր Նանիկ մայրը, զառամյալ Մելքոն պապը և ոչ միայն նրանք, այլև նրա ամբողջ գյուղի ու գավառի հայ բնակիչները զոհ էին դարձել 1915-ին: Ո՞ւր էին տարել նրանց և ո՞ւր կարող էին տանել Մնձուրու՝ հազիվհազ քայլող 88-ամյա պապին, որ «... մինչև Զուազեղ աղբիւրը չէր կրնար երթալ», գյուղի մյուս ծերերին, երեխաներին, ծոցվոր կանանց: Գյուղից ոչ հեռու հոսող Եփրատի վտակ Ղորուչայ գետի ջրերում նրանց խեղդեցին, թե՞ Մնձուրու պատմվածքներում այնքան հիշատակվող Մեծ քարից կամ Իննսունիննի քարաժայռից ցած նետեցին, իսկ գուցե Գողուն ձորի, Քարին ծակի ձորի մի անկյունում կենդանի-կենդանի թաղեցին: Եվ հիմա, ամբողջ մի կյանք հեռացած լինելով նրանցից՝ սկսած 1914-ից մինչև 1978-ը (ծնվել էր 1886-ին), նա՝ փոքրամարմին այդ մարդը, ապրում էր իր կորցրածների մեծ ցավով, նրանց հուշերով ու իր անունից և իր կերտած գրական կերպարի՝ «բանաստեղծի» անունից կենդանագրում նրանց պանթեոնը, որ մի Մինասենց Գրիգոր էր, մի Նուռ մամ, մի տեր Պողոս ու մի Շիրին, մի Նարո ու մի Նշան... նաև մի «խորհող» հորթ, չվհասվող բզեզ, «իր հոգին սիրող» ու «սրտի նեղվածություն» զգացող ավանակ կամ նապաստակ, որ խորհել գիտե, կարող է «պոռալ», աղվես, որ «դատողություններ» է անում, սեխեր, որ ձեռքիդ մեջ կողողան, բամբուլիկ ծաղիկներ, որ նման են եկեղեցում վառվող մոմերին և այսպես՝ անթիվ, անհամար: Այլ խոսքով՝ մարմնավորումը և պատկերավորումը այն ամենի, որը «գերազանցումն է բնութեան և իրերի», որտեղ «... մեր ծառերը, խոտերը, մեր լեռները, ծովերը, գետափ մը, ուռիները գետափի մը երկայնքին, մարդ մը, փողոց մը, շուկայ մը **պիտի հեւան կեանքով, գոյներով, լոյսերով**» (էջ 414): Բոլորը գրված բանվորի կարծրացած ձեռքերով:

Այդ «քիչ ճանաչ» և «անսովոր» մարդու կյանքում ուրիշ, այսպես ասած՝ «երկրորդական» մի դեպք էլ է պատահել, որի մասին նա այս անգամ պատմում է «Բանաստեղծը և դրամը» գործում. «Բանաստեղծ մը փողոցե մը անցած ատեն, օր մը, հանկարծ թղթադրամ մը կնշմարե, հինգ ոսկինոց մը»², - սկսում է Մնձուրին իր պատումը:

Քերթված կամ պատմվածք գրելու, դրանք իրենց ավարտուն ձևին հասցնելու համար այդ բանաստեղծը օրերով ու շաբաթներով չարչարվում է և դրա դիմաց չնչին դրամներ ստանում, մինչդեռ ահա բախտը ժպտացել է նրան՝ միանգամից նրա առջև բերելով «հինգ ոսկինոց» թղթադրամ: Միանգամից «հարստացած» բանաստեղծը ուրախությամբ մտածում է, որ ինքը գիտե, թե ինչ պիտի անի գտած դրամը և անմիջապես որոշում, որ «փառավոր հացկերույթ» պիտի տա ինքն իրեն, սա-

² Հակոբ Մնձուրի, Երկեր, Եր., 1986, էջ 430:

կայն շուտով պարզվում է, որ անլուծելի է բանաստեղծ-մարդու համար «ի՞նչ անել» հարցը, եթե այն վերաբերում է դրամին: Մինչև հիմա որևէ օր իրեն «բացառիկ պատիվ» չտված և այդպես էլ միշտ երազված «տապկված հավեղեն», «ախորժաբերներ», գինի ու անուշեղեն, դամասկոսյան կարկանդակներ չվայելած այս մարդը ահա կանգնած է քաղաքի շքեղ ճաշարաններից մեկի առջև, պատրաստվում է ներս մտնել, և հանկարծ ծագում է վարանումը: Ծայրագույն զրկանքների ու խնայումների մեջ իր ողջ կյանքն անցկացրած բանաստեղծը անիմաստ է գտնում ճոխ ու սննդաբար ճաշելը, անգամ հիմարություն, և վճռում է, որ պարզ ճաշը ավելի ճիշտ է, որ ... հացն ու ջուրն էլ «կբավե»: Չէ՞ որ իսկական իմաստուններն այդքանով են բավարարվել: Բանաստեղծ-մարդը ո՛չ քաղթենի է և ո՛չ էլ վայելքասեր: Նրա բաճկոնը հնացել է, եզերքները մաշվել, կոշիկները նույնպես, իսկ գլխարկն անգործածելի է դարձել և վկան է «մի քանի վարչաձևերի» փոփոխման: Ուրեմն ավելի լավ է հագուստներ գնել գտած գումարով: Բայց հնացած հագուստներից ո՞րը փոխել, որտեղի՞ց այդքան դրամ, երբ նրանցից ամեն մեկն արժե ավելի քան 6-7 ոսկեդրամ:

Բանաստեղծը հեռանում է նաև հնավաճառների տաղավարից: Ձեռքում հայտնված դրամը ծախսելու անորոշությունների մեջ՝ նա վերջնականորեն որոշում է այն հանձնել իր կնոջը. չէ՞ որ ամառ է. կարելի է եղած հագուստներով էլ բավարարվել: Մանավանդ կնոջ համար իսկական անակնկալ կլինի, եթե նրան ասի, թե ինչպես ուզում է, թող այնպես էլ ծախսի: Բանաստեղծը երևակայում է այն ուրախությունը, որ ունենալու է կինը, այն ցնծությունը, որը պարզելու է իր ցնցոտիապատ երեխաներին: Նա երեկոյան բարձր տրամադրությամբ տուն է գնում՝ ուրախացնելու համար ծակ գուլպաներով «վազվզող» երեխաներին, ու երբ գալիս է վայրկյանը անակնկալը մատուցելու. «...կնայի կնոջ մաշած դեմքին... կփոխե միտքը: Կլոռե, կկախե գլուխը և կպահե իր մոտ դրամը»³: Հինգ դրամը տան բազում հոգսերից ո՞ր մեկը պիտի լուծեր, ոչ մեկը, և գումարը մնում է չծախսված:

Իսկապես, իսկական բանաստեղծի ինչի՞ն է պետք դրամը. նրա հարստությունն իր կերտած աշխարհը չէ՞, և գրելը այն գոհողությունների թվում չէ՞, որ ամենօրյա կիսաքաղցն է, գունաթափ հագուստներ կրելը, տան անդամներից՝ հայացքի խուսանավումը. «Ու բանաստեղծը չգիտե, թե գտած հինգ ոսկինոցը ի՞նչ ընէ: Կպահե միշտ իր գրպանը, շաբաթները կանցնին, ու շվարած է, թե որո՞ւ ու ինչի՞ տա»⁴:

Ազնվության մարմնացում բանաստեղծ-մարդու կամ մարդ-բանաստեղծի՝ Հակոբ Մնձուրու ոչ միայն իրական մարդկային նկարագիրը ներկայացնող, այլև նրա՝ որպես գրողի գեղագիտական հավատամքն ու բարոյական բարձր կեցվածքը պարզող վերոհիշյալ երկու

³ Նույն տեղում, էջ 432:

⁴ Նույն տեղում:

գործերն էլ հաստատումն են այն բանի, որ նա հոգով ու մտքով բանաստեղծ էր ծնվել և, ինչպես գրում է «Բանաստեղծը» պատմվածքում, «գիտունները... կանգ կառնեին» նրա գործերում ասված «խորունկ խօսքերուն» վրա, «կը գմայլէին ձեռի, գոյնի, յուզումներու այդքան քնքշութիւններ»-ով: Նրա, որ «Աւետիս» պատմվածքում գրում է. «Նշենին ծաղկած էր: Նուրբ ու անուշ վարդագոյն ծաղիկներով քողքուեր էր, հարս էր եղեր: Ոսկեգոյն մեղու մը կը դառնար եւ կ'եղանակեր շուրջը ու ծաղկած մատաղ նշենին կը դողար արեւին մէջ» (էջ 464): Եվ այդ ամենը միշտ գոյնների միջոցով և երգի ձևով. «... կ'երգէր ան զի լ, զի լ ձայնովը... կապոյտ ձորերն ու կապոյտ քարերը խօսեցնող իր ձայնովը...: Աղամորդու կանչուածք չէր ան» (էջ 431):

Տաղանդավոր ու սիրելի այդ մարդը այլ «տարօրինակություններ» էլ է ունեցել: Ինքն է վկայում, որ երբ սովորում էր Կ. Պոլսի Ռոբերտ քոլեջում, զանազանվում էր բոլոր ուսանողներից. իր գավառին բնորոշ հագ ու կապից չէր հրաժարվել գյուղական տրեխներ, որոնք հետո նա փոխարինեց հայ վարպետի կարած կապարե ներբաններով, գոմեշի կաշվից և երկաթե հաստ գամերից կարված այնպիսի կոշիկներով, որոնք առհասարակ չէին կարող մաշվել, և որոնցով, ինչպես երգիծում է. «Գոլեճին մարմարե գետիններուն վրայ ...քառասմբակ ձիաւոր մըն էի որ կանցնէի» (էջ 159-160): Բրդե սպիտակ գուլպաները քաշվում էին վառ գոյնի կապոյտ ու լայն, պարկի պես կախ ընկնող տաբատի վրա, իսկ սպիտակ կարճաթև սալթան (վերնաշապիկը) կարված էր հաստ կտավից: Քոլեջի եվրոպացի ուսուցիչները հաճախ էին միջանցքներում զարմանքով կանգ առնում դիտելու երիտասարդ գավառացու հագուկապը:

Ավելի ուշ, երբ 1907-ին այդ երիտասարդը Արմտան վերադարձավ, այս անգամ մի ուրիշ «տարօրինակություն» դրսևորեց: «Քսան տարեկան էի, - գրում է Մնձուրին իր «Տեղեր, ուր ես եղեր եմ» հետմահու հրատարակված գրքում, - երբ նշանեցին զիս, **փողկապով երկիր** գացի: Մինչև 1914 քսանութ տարեկան եղայ, երկիր մնացի, ձմեռները ուսուցչութիւն ըրի, ... արտ ցանեցի, հերկեցի, ... լեռան արտերը գիշերեցի, ... արտ քաղեցի, ... խոտ քաղեցի, ... բերք կրեցի ...: **Միշտ փողկապով** եղայ, Սկիւտար փոշիներու մէջ եղայ... ձեռքերս մինչև աչքերս մուրերու մէջ էի, ... **միշտ փողկապով** էի, ... եկեղեցական եղայ, հիմա ալ նստել եմ, դուրս գրեթե չեմ կրնար ելել, **միշտ փողկապով** եմ, ... գործածած, հին, ուրիշներ ձեռք չեն առներ, ես կը գործածեմ»⁵: «Միշտ փողկապով» այս մարդուն նշանել էին առանց իր գիտության, Կ. Պոլսում գտնված ժամանակ նրան նամակով պարզապես տեղեկացրել էին, որ իրեն նշանել են համազյուղացի Կորչոյենց Ողիտայի հետ, մինչդեռ Մնձուրու մտադրություններում իր համազյուղացի ուրիշ աղջիկներ էին՝ Մանուկանց Մարոն, Բարեկանց Նանոն, Տոդանանց Նանոն, որոնց

⁵ **Յակոբ Մնձուրի**, Տեղեր ուր ես եղեր եմ, Իսթանպուլ, 1984, էջ 120-121:

կյանքի ու ճակատագրի մի շարք պատկերումների մենք հանդիպում ենք գրողի տարբեր պատմվածքներում:

Հակոբ Մնձուրին ապրեց 92 տարի: Դրանք եղան «անձայրածիր եռուզեռի» և մեծ կորուստների երկար շղթա: Գավառում կորցնելով իր բոլոր հարազատներին՝ նա Պոլսում երկրորդ անգամ ամուսնացավ, երկրորդ կինը՝ Արտանուշը, ջարդերից փրկված գավառացիներից էր և «անապատեն եկած էր»: Ընտանիքը վեց հոգուց էր բաղկացած. ինքը միակ աշխատողն էր, «երեքալ» չէր կարելի, օրն ի բուն պիտի տքներ: Ո՛վ պիտի իմանար, որ Եփրատի ձորերի օձաշատ կիրճերում նա բնագրով Գարլայ ու Ջուլա էր կարդացել, Խառիճակի այգիներում՝ Տոլստոյի անգլերեն թարգմանությունները...: Որտեղի՞ց իմանային, որ նա զրուցել է Միսաք Մեծարենցի հետ, բարեկամ եղել Գեղամ Բարսեղյանին (ուս 1915-ին թուրքերը կախեցին Թաքսիմի հրապարակում), մտերիմ եղել Չիֆթե-Մարաֆի, Արտաշես Հարությունյանի, Արամ Անտոնյանի, Ռուբեն Ջարդարյանի և արևմտահայ այլ մտավորականների ու գրողների հետ: Ո՛վ պիտի իմանար, որ, հենց իր խոսքերով ասած, «կեանքով հեուացող, գոյներով ու լոյսերով» փողփողացող այդ գրականության հեղինակը «սեւցած դեմքով, նիհար» այն մարդն է, որ հիմա՝ իր կյանքի վերջին շրջանում, տնից դուրս չի գալիս, քանի որ դավաճանել են ոտքերը, որոնցով նա ժամանակին այնպես հպարտանում էր՝ «իմ սրունքներս իմ հպարտութիւններս են... Եվ աստուածները չհանդուրժեցին, նախանձեցան քալելուս»: Եվ դարձյալ՝ ո՛վ պիտի հավատար, որ Մնձուրին իր գործերի մեծ մասը հենց քայլելով է գրել և ոչ թե տանը՝ սեղանի մոտ. «... ափիս վրայ գրեցի, ծունկիս վրայ գրեցի», քանի որ փուռ հասնելու համար ստիպված էր Պոլսի մի ծայրից մյուսը քայլել և այն էլ՝ գիշերով:

«Գրեցի »: Այո՛, գրեց ու վկայեց, նկարեց ու գեղագրեց, թռչնագրով ու կենդանագրերով զարդարեց այն ամենն ու ամենքին, «... որ գիտէի, ունէի, պէտք էր, որ չմնար իմ մէջս»⁶:

Այնուամենայնիվ, նրան «ճանաչողներ» եղել են, որոնցից մեկի մասին Մնձուրին գրում է հումորով: Փռատանն աշխատելիս, երբ հերթական հացն է տարել բաժանորդ տներից մեկին և գրույցի բռնվել տանտիրոջ աղջկա հետ, աղջկա մայրը հարցրել է, թե ում հետ է խոսում: «Մամա՛, մարդ չէ, հացավաճառն է», - եղել է պատասխանը: Աղջիկը մասամբ ճիշտ էր. իր գրուցակիցը «մարդ» չէր սովորական իմաստով, այլ մարդ՝ ոգու, հոգու, մտքի և գեղեցկի:

АРЦУН АВАГЯН – Авторский автопортрет в двух рассказах Акопа Мндзури. – В статье впервые говорится о двух рассказах Акопа Мндзури, которые еще ни разу не были представлены читателям нашими литературоведами.

Мндзури всегда повторял, что его произведения и есть его биография. И действительно, Мндзури — это человек, присутствующий, участвующий или

⁶ Նույն տեղում, էջ 203:

действующий во всех своих историях. Эта реальность особенно видна в двух об-суждаемых рассказах, один из которых озаглавлен «Поэт», а другой – «Поэт и деньги». В первом писатель представляет поэта, «жившего века назад», который на самом деле является им самим, свидетельством чего являются все атрибуты и образы, которые он направляет тому «поэту», но которые взяты из рассказов Мндзури. Во втором рассказе писатель представляет «случай» поэта, обнаружив-шего на улице пять золотых монет, которые он в итоге не тратит, потому что с этими деньгами не решится ни одна проблема, принимая во внимание его про-блемы и нужды.

В обоих рассказах Мндзури делает акцент на представления о человеческой честности и красоте, показывая тем самым истинную сущность художника, нрав-ственного человека.

Ключевые слова: *Мндзури, поэт, автобиография, село, искусствовед, мемуары, изображать, рассказ, носок, галстук, печь, писать, люди, идея*

**ARTSRUN AVAGYAN – Author’s Self-Portrait in Two Stories Written by Ha-
kob Mndzuri.** – The article refers for the first time to two stories by Hakob Mndzuri, which have not ever been presented to our readers by our literary critics.

Mndzuri has always repeated that his works are right his biography. And indeed, Mndzuri is a person present, participating or acting in all his stories. This reality is es-pecially visible in the two works under discussion, one of which is entitled “The Poet”, and the other – “The Poet and Money”. In the first, the writer introduces the poet “who lived centuries ago”, who is in fact himself, the evidence of which are all the attribu-tions and images that he directs to that “poet”, but which are taken from Mndzuri’s stories. In the second story, the writer presents a “case” of a poet finding five gold coins on the street, which he does not spend finally, because no problem would be solved with that money, taking into consideration his concerns and needs.

In both stories, Mndzuri raises ideas of human honesty and beauty, thus showing the true essence of an artist, a moral person.

Key Words: *Mndzuri, poet, autobiography, village, art critic, memoir, depict, story, sock, tie, oven, to write, people, idea*